

سود سهام ممتاز و عادی

اعلام سود نقدی سهام، با بدهکار کردن سود انباشته و بستانکار کردن سود سهام پرداختنی ثبت می‌شود:
۱۹ شهریور، سود انباشته

XXX

سود سهام پرداختنی

XXX

ثبت (تصویب و) اعلام سود نقدی سهام.

پرداخت سود سهام با بدهکار کردن سود سهام پرداختنی و بستانکار کردن وجوه نقد ثبت می‌شود:
۲ مهر، سود سهام پرداختنی

XXX

وجوه نقد

XXX

ثبت پرداخت سود نقدی سهام.

شرکت قدس در تاریخ ۱/۱/۸۱ تشکیل شد و در تاریخ ۱/۱/۸۵ تعداد ۵۰,۰۰۰ سهم منتشر نمود. در سال ۱۳۸۱ شرکت ۵۰۰,۰۰۰ ریال سود کسب نمود و در تاریخ ۳۰/۱/۸۲، برای هر سهم ۴ ریال سود اعلام کرد. این سود در ۳۰/۲/۸۲ قابل پرداخت خواهد بود. (۱) اعلام و پرداخت سود سهام را در دفتر روزنامه ثبت کنید. (۲) مانده سود انباشته در ۳۰/۱/۸۲ را حساب نمایید.

جواب:

(۱) اعلام ۳۰/۱/۸۲:

سود انباشته (۴ ریال x ۵۰,۰۰۰ سهم)

۲۰۰,۰۰۰

سود سهام پرداختنی

۲۰۰,۰۰۰

پرداخت ۳۰/۲/۸۲:

سود سهام پرداختنی

۲۰۰,۰۰۰

وجوه نقد

۲۰۰,۰۰۰

(۲) مانده سود انباشته ۳۰۰,۰۰۰ ریال (۲۰۰,۰۰۰ ریال - ۵۰۰,۰۰۰ ریال) است. اعلام سود سهام در تاریخ ۳۰/۱/۸۲ موجب کاهش سود انباشته می‌شود نه پرداخت سود سهام در ۳۰/۲/۸۲.

تعمین
کوتاه

سود سهام پرداختنی یک بدهی جاری است. در مواقعی که شرکت هم سهام ممتاز و هم سهام عادی منتشر کرده، ابتدا سهامداران ممتاز سود سهام خود را دریافت می‌کنند. سهامداران عادی به شرطی سود سهام دریافت خواهند کرد که کل سود سهام اعلام شده (تقسیمی)، برای پرداخت سود سهام ممتاز کافی باشد. شرکت سهامی شاهین علاوه بر سهام عادی جاری خود ۹,۰۰۰ سهم ممتاز دارد و سالانه به هر سهم ممتاز سودی معادل ۱۷۵ ریال پرداخت می‌کند. با فرض اینکه مجمع عمومی شرکت سود سهامی معادل ۱۵ میلیون ریال را

تعویب و اعلام کند، نحوه اختصاص این سود به سهامداران ممتاز و عادی چنین خواهد بود:

سود سهام ممتاز (۱۷۵ ریال × ۹,۰۰۰ سهم)	۱,۵۷۵,۰۰۰
سود سهام عادی (۱,۵۷۵,۰۰۰ ریال - ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال = باقیمانده)	۱۳,۲۲۵,۰۰۰
کل سود سهام	۱۵,۰۰۰,۰۰۰

اگر شرکت شاهین فقط ۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال سود سهام اعلام می‌کرد، سهامداران ممتاز ۱,۵۷۵,۰۰۰ ریال و سهامداران عادی ۴۲۵,۰۰۰ ریال (۱,۵۷۵,۰۰۰ ریال - ۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال) دریافت می‌نمودند.

این مثال، ارتباط مهم بین سهام ممتاز و سهام عادی را روشن می‌سازد. برای یک سرمایه‌گذار، سهام ممتاز مطمئن‌تر است زیرا این سهام در دریافت سود سهام اولویت دارد. اگر شرکت شاهین فقط به اندازه پرداخت سود سهام ممتاز، سود سهام اعلام می‌نمود، سهامداران عادی سود سهام دریافت نمی‌کردند. اما نباید از نظر دور داشت سود سهام ممتاز، مبلغ تعیین‌شده و محدودی می‌باشد، حال آنکه، برای سود سهام عادی سقفی وجود ندارد.

ملاحظه گردید که در دریافت سود سهام، سهامداران ممتاز نسبت به سهامداران عادی در اولویت قرار دارند. سود سهام ممتاز در قالب درصدی از مبلغ اسمی سهم و یا مبلغ ریالی معینی برای هر سهم اعلام می‌شود. مثلاً ممکن است سهام ممتاز به شکل "سهام ممتاز ۶ درصد" باشد به این معنا که دارندگان سهام ممتاز سالانه معادل ۶ درصد ارزش اسمی سهام خود، سود دریافت کنند. در این صورت اگر ارزش اسمی هر سهم ۱۰۰ ریال باشد، دارندگان سهام ممتاز سالانه سود نقدی معادل ۶ ریال (۶ درصد × ۱۰۰ ریال) به‌ازای هر سهم دریافت می‌کنند. گاهی نیز سهام ممتاز به شکل "سهام ممتاز با سود ۳ ریالی" بیان می‌شوند، به این معنا که دارندگان سهام ممتاز بدون توجه به ارزش اسمی سهام ممتاز، سالانه ۳ ریال سود به‌ازای هر سهم دریافت می‌کنند. برای سهام ممتاز بدون ارزش اسمی، میزان سود سهام سالانه بدین ترتیب و به‌صورت مبلغی معین برای هر سهم بیان می‌شود.

سهام ممتاز جمع‌شونده و غیر جمع‌شونده^۱ (با انباشت سود و بدون انباشت سود)

چنانچه سهام ممتاز از نوع جمع‌شونده باشد، ممکن است اختصاص سود سهام به آن، با پیچیدگی همراه باشد. گاهی اوقات شرکتهای سهامی تقسیم سود سهام بین سهامداران ممتاز خود را عقب می‌اندازند. به چنین حالتی اصطلاحاً معوق شدن سود سهام^۲ اطلاق می‌گردد. در این حالت صاحبان سهام ممتاز جمع‌شونده هنگام تقسیم سود و قبل از پرداخت سود سهام به سهامداران عادی، سود سهام معوق به‌علاوه سود سهام سال جاری خود را دریافت می‌کنند. سهام ممتاز شرکت سهامی شیوا، از نوع جمع‌شونده می‌باشد. فرض کنید شرکت در سال ۱۳۸۴ پرداخت سود سهام ممتاز خود به مبلغ ۱۵,۷۵۰ ریال را به تعویق انداخته است. به این ترتیب در سال ۱۳۸۵ قبل از اینکه سود سهام به سهامداران عادی پرداخت شود، شرکت ابتدا باید سود سهام ممتاز خود را بپردازد.

1. Cumulative and Noncumulative Preferred Stock

2. Dividends in Arrears

سود سهام ممتاز سالانه ۱۵,۷۵۰ ریال است، لذا بابت هر یک از سال‌های ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵ باید ۱۵,۷۵۰ ریال سود (جمعاً ۳۱,۵۰۰ ریال) به سهامداران ممتاز پرداخت شود. سهام ممتاز، همیشه جمع‌شونده است مگر اینکه ویژگی غیر جمع‌شوندگی آن صراحتاً قید شده باشد.

شرکت شیوا که در سال ۱۳۲۴ سود سهام اعلام نکرده است. در سال ۱۳۲۵ مجمع عمومی عادی ۵۰,۰۰۰ ریال سود سهام تصویب می‌نماید. ثبت اعلام این سود سهام، چنین است:

۵۰,۰۰۰	سود انباشته	۶ آذر
۳۱,۵۰۰	سود سهام پرداختنی، ممتاز (۲ × ۱۵,۷۵۰ ریال)	
۱۸,۵۰۰	سود سهام پرداختنی، عادی (۳۱,۵۰۰ ریال - ۵۰,۰۰۰ ریال)	
	ثبت اعلام سود نقدی سهام.	

چنانچه سهام ممتاز از نوع غیر جمع‌شونده باشد، شرکت سهامی تعهدی به پرداخت سود سهام معوق ندارد. فرض کنید سهام ممتاز شرکت شیوا، غیر جمع‌شونده بوده و شرکت در سال ۱۳۲۴، سود سهام اعلام نکرده است. در این صورت شرکت در سال ۱۳۲۵ فقط موظف است سود سهام ممتاز سال ۱۳۲۵ (فقط ۱۵,۷۵۰ ریال) را بپردازد. معوق ماندن سود سهام ممتاز جمع‌شونده برای شرکت سهامی ایجاد بدهی نمی‌کند (ذکر این نکته ضروری است که بدهی سود سهام فقط زمانی ایجاد می‌شود که از سوی شرکت، سود سهام اعلام شده باشد). با وجود این، شرکت باید سود معوق سهام ممتاز خود را افشا نماید. این اطلاعات به سهامداران عادی این آگاهی می‌دهد که قبل از پرداخت سود به آن‌ها، چه مقدار از سود باید به سهامداران ممتاز پرداخت شود. گزارش این اطلاعات که از الزامات اصل افشا می‌باشد، سهامداران عادی را از احتمال دریافت سود سهام مطلع می‌سازد. معمولاً سود سهام معوق در یادداشتهای همراه صورتهای مالی افشا می‌شود. برای روشن شدن موضوع به مثال زیر توجه کنید. این مثال با فرض اینکه شرکت، سهام ممتاز ۶ درصد جمع‌شونده صادر نموده، عنوان گردیده است (تمام تاریخ‌ها و مبالغ فرضی می‌باشند):

۱۰۰,۰۰۰ ریال	سهام ممتاز ۶ درصد ۵۰ ریالی، ۲,۰۰۰ سهم منتشر شده (یادداشت ۳)
۲۱۲,۰۰۰	سود انباشته (یادداشت ۳)

یادداشت ۳. سود معوق سهام ممتاز جمع‌شونده. در ۲۹ اسفند ۱۳۲۲، سود سهام ممتاز جمع‌شونده شرکت برای سال‌های ۱۳۲۱ و ۱۳۲۲، معوق می‌باشد. مبلغ این سود سهام معوق ۱۲,۰۰۰ ریال (۲ سال $\times 6\% \times ۱۰۰,۰۰۰$ ریال) است.

سهام ممتاز مشارکتی و غیرمشارکتی^۱

دارندگان سهام ممتاز مشارکتی پس از دریافت مبلغ یا درصد ثابتی از سود سهام، باز هم در سود سهام حق مشارکت دارند. چنانچه یک شرکت سهامی، سود سهام اعلام کند، ابتدا سهامداران ممتاز سود سهام خود را دریافت می‌کنند. حال اگر شرکت به اندازه کافی سود سهام اعلام کرده باشد، بعد از سهامداران ممتاز، سهامداران عادی نیز سهم سود خود را دریافت می‌کنند. اگر یک مبلغ اضافی از سود سهام اعلام شده باقی بماند، این سود باقی مانده بین سهامداران عادی و ممتاز تقسیم می‌شود؛ مثلاً، صاحبان سهام ممتاز با سود ۴ ریال، باید قبل از پرداخت سود به سهامداران عادی، سود سالانه خود (معادل ۴ ریال برای هر سهم) را دریافت کنند. سپس، ۴ ریال به دارندۀ هر سهم عادی تعلق می‌گیرد. ویژگی مشارکتی سهم هنگامی مؤثر خواهد افتاد که دارندگان سهام ممتاز و عادی، معادل هر سهم خود ۴ ریال سود دریافت کرده باشند. حال چنانچه هر سهم عادی برای مثال ۱/۵ ریال از سود باقی مانده دریافت کند، هر سهم ممتاز نیز همین مبلغ را دریافت خواهد نمود. سهام ممتاز، غیرمشارکتی است مگر اینکه ویژگی مشارکتی آن صراحتاً قید شده باشد.

گاهی اوقات شرکتها سهام ممتاز با مشارکت محدود در سود منتشر می‌کنند. در این حالت مشارکت سهام ممتاز در باقی مانده سود، محدود به درصدی مشخص از ارزش اسمی سهام آنها است.

شرکت پاک، ۱۵,۰۰۰ سهم عادی ۲۰ ریالی و ۵,۰۰۰ سهم ممتاز جمع شونده ۶٪/۳۰ ریالی در دست سهامداران دارد. شرکت برای دو سال گذشته سود سهام اعلام نکرده است، اما امسال در نظر دارد ۵۶,۲۵۰ ریال سود تقسیم کند. اگر سهام ممتاز از نوع غیرمشارکتی باشد، سود سهام ممتاز و عادی را حساب کنید.	تمرین کوتاه
جواب: سهام ممتاز:	
سود سهام معوق (۲ × ۶٪ × ۱۵۰,۰۰۰ ریال)	سود سهام معوق (۲ × ۶٪ × ۱۵۰,۰۰۰ ریال)
سود سهام سال جاری	سود سهام سال جاری
جمع سود سهام ممتاز	جمع سود سهام ممتاز
سهام عادی:	
باقی مانده سود (۲۷,۰۰۰ ریال - ۵۶,۲۵۰ ریال)	باقی مانده سود (۲۷,۰۰۰ ریال - ۵۶,۲۵۰ ریال)
جمع سود سهام	جمع سود سهام
۱۸,۰۰۰ ریال ۹,۰۰۰ ۲۷,۰۰۰ ریال ۲۹,۲۵۰ ۵۶,۲۵۰ ریال	

برای روشن شدن موضوع به مثال جامع زیر توجه کنید:
فرض کنید اطلاعات زیر از شرکت سهامی آسمان در اختیار است:

سهم ممتاز ۲,۰۰۰ سهم ۱۰۰ ریالی ۸ درصد منتشره و جاری	۲۰۰,۰۰۰ ریال
سهم عادی ۳۰,۰۰۰ سهم ۱۰ ریالی منتشره و جاری	۳۰۰,۰۰۰
سود نقدی اعلام شده	۸۰,۰۰۰

مطلوبست: تعیین سود سهامداران ممتاز و عادی در هر یک از حالات زیر:

حالت ۱. سهام ممتاز غیر جمع شونده و غیر مشارکتی: ابتدا سود سال جاری (بر اساس نرخ از پیش تعیین شده) به سهام ممتاز تخصیص می‌یابد و سپس مابقی سود به سهام عادی تعلق می‌گیرد.

شرح	سهم ممتاز	سهم عادی	جمع
۱. سود سال جاری سهام ممتاز $(200,000 \times 8\%)$	۱۶,۰۰۰		۱۶,۰۰۰
۲. سود سهام عادی $(80,000 - 16,000)$		۶۴,۰۰۰	۶۴,۰۰۰
جمع	۱۶,۰۰۰	۶۴,۰۰۰	۸۰,۰۰۰

حالت ۲. سهام ممتاز جمع شونده و غیر مشارکتی: ابتدا سود معوق سهام ممتاز (در صورت وجود) به سهام ممتاز تعلق یافته، سپس سود سال جاری به سهام ممتاز تخصیص می‌یابد و باقیمانده سود به سهام عادی تعلق می‌گیرد.

فرض می‌کنیم سود سه سال معوق بوده است.

شرح	سهم ممتاز	سهم عادی	جمع
۱. سود معوق سهام ممتاز $(200,000 \times 8\% \times 3)$	۴۸,۰۰۰		۴۸,۰۰۰
۲. سود سال جاری سهام ممتاز $(200,000 \times 8\%)$	۱۶,۰۰۰		۱۶,۰۰۰
۳. سود سهام عادی $[80,000 - (48,000 + 16,000)]$		۱۶,۰۰۰	۱۶,۰۰۰
جمع	۶۴,۰۰۰	۱۶,۰۰۰	۸۰,۰۰۰

حالت ۳. سهام ممتاز غیر جمع شونده و مشارکتی کامل: ابتدا سود سال جاری به سهام ممتاز تخصیص می‌یابد سپس سودی معادل نرخ از پیش تعیین شده سهام ممتاز برای سهام عادی در نظر گرفته می‌شود و در نهایت باقیمانده سود به نسبت سرمایه بین سهام ممتاز و عادی تقسیم می‌شود. برای تقسیم باقیمانده سود ابتدا نرخ مشارکت را با تقسیم باقیمانده سود بر کل سرمایه محاسبه و با ضرب این نرخ در هر طبقه سهام، سهم آن طبقه را از باقیمانده سود بدست می‌آوریم.

شرح	سهام ممتاز	سهام عادی	جمع
۱. سود سال جاری سهام ممتاز (200,000 x 8%)	16,000		16,000
۲. سود سهام عادی (300,000 x 8%)		24,000	24,000
باقیمانده سود برای مشارکت = 80,000 - (16,000 + 24,000) = 40,000			
نرخ مشارکت = $\frac{40,000}{(200,000 + 300,000)} = 8\%$			
۳. مشارکت سهام ممتاز در باقیمانده سود (200,000 x 8%)	16,000		16,000
۴. مشارکت سهام عادی در باقیمانده سود (300,000 x 8%)		24,000	24,000
جمع	<u>16,000</u>	<u>24,000</u>	<u>80,000</u>

در این حالت، اگر درصد سود سهام ممتاز قید هم نمی‌شد، امکان محاسبه وجود داشت.

حالت ۴. سهام ممتاز جمع شونده و مشارکتی کامل: ابتدا سود معوق و سود سال جاری به سهام ممتاز تخصیص می‌یابد، سپس سودی معادل نرخ از پیش تعیین شده سهام ممتاز برای سهام عادی در نظر گرفته می‌شود و در نهایت باقیمانده سود به نسبت سرمایه هر طبقه تخصیص می‌یابد. فرض می‌کنیم سود یکسال معوق بوده است.

شرح	سهام ممتاز	سهام عادی	جمع
۱. سود معوق سهام ممتاز (200,000 x 8 x 1)	16,000		16,000
۲. سود سال جاری سهام ممتاز (200,000 x 8%)	16,000		16,000
۳. سود سهام عادی (300,000 x 8%)		24,000	24,000
باقیمانده سود برای مشارکت = 80,000 - (16,000 + 16,000 + 24,000) = 24,000			
نرخ مشارکت = $\frac{24,000}{(200,000 + 300,000)} = 4\%$			
۴. مشارکت سهام ممتاز در باقیمانده سود (200,000 x 4/8)	9,600		9,600
۵. مشارکت سهام عادی در باقیمانده سود (300,000 x 4/8)		14,400	14,400
جمع	<u>9,600</u>	<u>14,400</u>	<u>80,000</u>

حالت ۵. سهام ممتاز جمع شونده و با حق مشارکت تا ۳ درصد اضافی در سود (با دارای حق مشارکت تا ۱۱ درصد در سود): ابتدا سود معوق و سود سال جاری به سهام ممتاز تخصیص می‌یابد. سپس سودی معادل نرخ از پیش تعیین شده سهام ممتاز برای سهام عادی در نظر گرفته می‌شود و در نهایت، با توجه به درصد مشارکت محدود در سود، باقیمانده سود بین سهام عادی و ممتاز تقسیم می‌شود. فرض کنید سود دو سال گذشته معوق می‌باشد.

شرح	سهام ممتاز	سهام عادی	جمع
۱. سود معوق سهام ممتاز $(200,000 \times 8\% \times 2)$	۳۲,۰۰۰		۳۲,۰۰۰
۲. سود سال جاری سهام ممتاز $(200,000 \times 8\%)$	۱۶,۰۰۰		۱۶,۰۰۰
۳. سود سهام عادی $(300,000 \times 8\%)$		۲۴,۰۰۰	۲۴,۰۰۰

باقیمانده سود برای مشارکت $= 80,000 - (32,000 + 16,000 + 24,000) = 8,000$

نرخ مشارکت $= \frac{8,000}{(200,000 + 300,000)} = 1.6\%$

۴. مشارکت سهام ممتاز در باقیمانده سود $(200,000 \times 1.6\%)$	۳,۲۰۰		۳,۲۰۰
۵. مشارکت سهام عادی در باقیمانده سود $(300,000 \times 1.6\%)$		۴,۸۰۰	۴,۸۰۰
جمع	۵۱,۲۰۰	۲۸,۸۰۰	۸۰,۰۰۰

از آنجا که نرخ مشارکت کمتر از ۳ درصد است ($1.6\% < 3\%$)، باقیمانده سود به شیوه قدیم (مشارکت کامل) تقسیم می‌شود.

حالت ۶ سهام ممتاز غیر جمع شونده و با حق مشارکت تا ۳ درصد اضافی در سود (یا دارای حق مشارکت تا ۱۱ درصد در سود): این حالت مشابه حالت قبل است با این تفاوت که سهام ممتاز خاصیت انباشت نمودن سود سالهای قبل را ندارد.

شرح	سهام ممتاز	سهام عادی	جمع
۱. سود سال جاری سهام ممتاز $(200,000 \times 8\%)$	۱۶,۰۰۰		۱۶,۰۰۰
۲. سود سهام عادی $(300,000 \times 8\%)$		۲۴,۰۰۰	۲۴,۰۰۰
۳. مشارکت سهام ممتاز در باقیمانده سود $(200,000 \times 3\%)$	۶,۰۰۰		۶,۰۰۰
۴. مشارکت سهام عادی در باقیمانده سود $(40,000 - 6,000)$		۳۴,۰۰۰	۳۴,۰۰۰
جمع	۲۲,۰۰۰	۵۸,۰۰۰	۸۰,۰۰۰

از آنجا که نرخ مشارکت محاسبه شده (۸٪) بیش از سقف تعیین شده (۳٪) است، مشارکت سهام ممتاز در باقیمانده سود تنها تا ۳ درصد صورت می‌گیرد. در ضمن سهام عادی معادل آنچه باقی می‌ماند $(40,000 - 6,000 = 34,000)$ سهم می‌برد. در این حالت درصد مشارکت سهام عادی در باقیمانده سود بیشتر از سهام ممتاز می‌باشد. درصد مشارکت سهام عادی بدین شرح محاسبه می‌شود:

$\frac{34,000}{300,000} = 11.3\%$

در مورد سهام ممتاز با مشارکت محدود، همیشه از بین نرخ مشارکت محاسبه شده و درصد مشارکت محدود شده، نرخ کوچکتر مبنای محاسبات قرار می‌گیرد.

نکته

سهام ممتاز قابل تبدیل^۱

سهام ممتاز قابل تبدیل سهام معناری است که در صورت خواست و اراده دارندگان آن به سهام عادی شرکت قابل تبدیل است. مثلاً، سهام ممتاز شرکت شیوا که قابل تبدیل است در صورت تعاملی دارندگان آن می‌تواند به سهام عادی شرکت تبدیل شود. یکی از یادداشت‌های ترازنامه شرکت شیوا این قابلیت تبدیل را چنین آشکار می‌سازد:

— هر سهم ممتاز قابل تبدیل به ۶ سهم عادی است.

نکته سهام ممتاز قابل تبدیل، به اختیار سهامداران آن، قابل تبدیل به سهام عادی است.

اگر شما مالک ۱۰۰ سهم ممتاز قابل تبدیل شرکت شیوا باشید، می‌توانید این سهام خود را به $100 \times 6 = 600$ سهم عادی تبدیل کنید. چه زمانی شما از این اختیار تبدیل استفاده خواهید کرد؟ در جواب باید گفت، در زمانی که ارزش بازار سهام عادی در تبدیل یا سهام ممتاز، بیش از ارزش بازار سهام معناری باشد که در حال حاضر (قبل از تبدیل) در اختیار دارید. به این ترتیب، شما به عنوان یک سرمایه‌گذار می‌توانید ارزش سرمایه‌گذاری خود را افزایش دهید.

ارزش اسمی هر سهم ممتاز شرکت شیوا ۱۰۰ ریال و ارزش اسمی هر سهم عادی آن ۱ ریال است. با توجه به این اطلاعات، شرکت تبدیل ۱۰۰ سهم ممتاز به ۶۰۰ سهم عادی را چنین ثبت می‌کند. شیوا قبلاً این سهام ممتاز را به ارزش اسمی انتشار داده بود:

	۱۰,۰۰۰	۷ خرید سهام ممتاز (۱۰۰ ریال $\times$ ۱۰۰)
۶۰۰		سهام عادی (۱ ریال $\times$ ۶۰۰)
۹,۴۰۰		صرف سهام - عادی
		تبدیل سهام ممتاز به سهام عادی.

	۱۰,۰۰۰	تبدیل ۱۰۰ سهم ممتاز ۹٪ قابل تبدیل ۱۰۰ ریالی که قبلاً به ارزش اسمی منتشر شده را ثبت نماید
		هر سهم ممتاز قابل تبدیل به ۴ سهم عادی ۱۰ ریالی است.
		جواب:
	۱۰,۰۰۰	سهام ممتاز (۱۰۰ ریال $\times$ ۱۰۰)
۴,۰۰۰		سهام عادی [۱۰ ریال $\times$ (۴ $\times$ ۱۰۰ سهم)]
۶,۰۰۰		صرف سهام - عادی

در صورتی که سهام ممتاز به صرف منتشر شده باشد، برای خارج کردن مانده صرف آن از دفاتر، باید صرف سهام ممتاز بدهکار شود.

همان‌طور که ملاحظه کردید، سهام ممتاز دارای ویژگی‌هایی است که هیچ‌یک در سهام عادی دیده نمی‌شود. سهام ممتاز جمع‌شونده یا غیر جمع‌شونده، مشارکتی یا غیر مشارکتی، قابل تبدیل یا غیر قابل تبدیل است.

ارزش دفتری

ارزش دفتری یک سهم، مبلغی از حقوق صاحبان سهام در دفاتر شرکت است که به هر سهم از سهام شرکت تعلق دارد. غالباً شرکتهای سهامی این مبلغ را در گزارش های سالانه خود، گزارش می کنند. چنانچه شرکت تنها سهام عادی جاری (بازخرید نشده) داشته باشد، ارزش دفتری هر سهم از طریق تقسیم جمع حقوق صاحبان سهام بر تعداد سهام عادی آن به دست خواهد آمد. با فرض اینکه حقوق صاحبان سهام شرکتی ۱۸۰,۰۰۰ ریال و تعداد سهام عادی آن ۵,۰۰۰ سهم است، ارزش دفتری هر سهم ۳۶ ریال (۵,۰۰۰ سهم ÷ ۱۸۰,۰۰۰ ریال) خواهد بود.

اگر شرکتی هم سهام عادی و هم سهام ممتاز داشته باشد، سهامداران ممتاز در ادعای نسبت به حقوق مالکین شرکت اولویت خواهند داشت. معمولاً سهام ممتاز، ارزش تصفیه یا بازخرید معینی دارد. بنابراین، ارزش دفتری ممتاز، عبارتست از ارزش بازخرید سهام ممتاز به علاوه سود سهام جمع شونده معوق. بدیهی است که ارزش دفتری هر سهم ممتاز نیز از طریق تقسیم مجموع ارزش بازخرید و سود سهام جمع شونده معوق بر تعداد سهام ممتاز جاری (بازخرید نشده) به دست می آید. شرکت، پس از محاسبه ارزش دفتری سهام ممتاز، به محاسبه ارزش دفتری هر سهم عادی خود می پردازد. برای این کار، باید حقوق صاحبان سهام عادی (جمع حقوق صاحبان سهام منهای حقوق صاحبان سهام ممتاز) را بر تعداد سهام عادی تقسیم نمود.
فرض کنید ترازنامه شرکتی، حاوی مقادیر زیر است:

حقوق صاحبان سهام

	سرمایه پرداخت شده:
سهام ممتاز ۱۰٪، ۱۰۰ ریالی	۴۰,۰۰۰ ریال
صرف سهام - ممتاز	۴,۰۰۰
سهام عادی، ۱۰ ریالی	۵۵,۰۰۰
صرف سهام - عادی	۷۲,۰۰۰
جمع سرمایه پرداخت شده	۱۷۱,۰۰۰
سود انباشته	۸۵,۰۰۰
جمع حقوق صاحبان سهام	<u>۲۵۶,۰۰۰ ریال</u>

فرض کنید با احتساب سال جاری، چهار سال است که سود سهام ممتاز معوق مانده و همچنین ارزش بازخرید هر سهم ۱۳۰ ریال است. با توجه به این اطلاعات، ارزش دفتری هر سهم شرکت چنین محاسبه می شود:

ارزش بازخرید (۱۳۰ ریال × ۴۰۰ ریال)	۵۲,۰۰۰ ریال
سود سهام جمع شونده (۴ × ۶٪ × ۴۰,۰۰۰ ریال)	۹,۶۰۰
حقوق صاحبان سهام اختصاص یافته به سهام ممتاز	<u>۶۱,۶۰۰ ریال</u>
ارزش دفتری هر سهم (۴۰۰ سهم + ۶۱,۶۰۰ ریال)	<u>۱۵۲ ریال</u>
جمع حقوق صاحبان سهام	۲۵۶,۰۰۰ ریال
کسر می شود حقوق صاحبان سهام اختصاص یافته به ممتاز	۶۱,۶۰۰
حقوق صاحبان سهام اختصاص یافته به عادی	<u>۱۹۴,۴۰۰ ریال</u>
ارزش دفتری هر سهم (۵,۵۰۰ ریال + ۱۹۴,۴۰۰ ریال)	<u>۳۵,۳۵ ریال</u>

مسئله ۶-۱. اطلاعات زیر از ترازنامه شرکت سهامی شیرین انتخاب شده است:

حقوق صاحبان سهام

سهام ممتاز قابل تبدیل	۴۵,۰۰۰ ریال
سهام عادی اریالی، سرمایه مجاز ۴۰,۰۰۰,۰۰۰ سهم، سهام منتشره ۱۶,۰۰۰,۰۰۰	۱۶,۰۰۰,۰۰۰
صرف سهام	۱۷۶,۰۰۰,۰۰۰
سود انباشته	(۷۷,۱۶۵,۰۰۰)
جمع حقوق صاحبان سهام	۱۱۴,۸۸۰,۰۰۰ ریال

یادداشتهای همراه صورتهای مالی افشا می نمایند ۹,۰۰۰ سهم ممتاز ۱/۶ ریال به ارزش اظهار شده هر سهم ۵ ریال منتشر و در دست سهامداران می باشد. هر سهم ممتاز ارزش بازخریدی معادل ۲۵ ریال دارد و سود سهام ممتاز با احتساب سال جاری دو سال است معوق می باشد. صرف سهام به سهامداران عادی تعلق دارد. در تاریخ ترازنامه ارزش بازار هر سهم عادی شرکت، ۷/۵ ریال می باشد.

مطلوبست

۱. سهام ممتاز، جمع شونده است یا غیر جمع شونده؟ مشارکتی است یا غیر مشارکتی؟ دلیل خود را بیان کنید.
۲. مبلغ سود سالانه سهام ممتاز چه میزان است؟
۳. کل سرمایه پرداخت شده شرکت چه میزان است؟
۴. کل ارزش بازار سهام عادی چقدر است؟
۵. ارزش دفتری هر سهم ممتاز و عادی را حساب کنید.

مسئله ۷-۱. سوابق حسابداری، (نه سوابق مالیات)

سهام خزانه

ممکن است شرکتهای سهامی به چند دلیل به خرید سهام خود از سهامداران خود اقدام نمایند.^۱ از جمله این دلایل می‌توان به این موارد اشاره کرد: (۱) شرکت نعمت سهام مجاز در اساسنامه خود را منتشر کرده است و برای توزیع سهام بین مدیران و کارکنان خود براساس طرحهای توزیع سهام بین کارکنان و ... به سهام نیاز دارد. (۲) خرید سهام به تقویت قیمت جاری بازار سهام، به واسطه کاهش در عرضه سهام، کمک می‌نماید. (۳) واحد تجاری در تلاش است از طریق خرید ارزان قیمت سهام خود و فروش آن به قیمتی بیشتر، خالص دارایی‌های خود را افزایش دهد. (۴) مدیریت بخواهد از یک سلطه خصمانه^۲ توسط گروهی ثالث جلوگیری کند (در سلطه خصمانه، شرکت با یک گروه ثالث خاصی ممکن است برای در دست گرفتن کنترل و سیاستگذاری مدیریت شرکت دیگر، اکثریت سهام آن را از بازار خریداری و جمع‌آوری کند. لذا ممکن است مدیریت شرکت خریداری‌شونده با خرید و نگهداری بخشی از سهام خود در خزانه شرکت از این سلطه خصمانه و ناخواسته جلوگیری کند). شرکت سرمایه‌گذاری بهمن در گذشته توانست با خرید اکثریت سهام مدیریتی شرکت سرمایه‌گذاری ملی ایران از طریق سلطه خصمانه مدیریت این شرکت را در دست گیرد.

سهامی که شرکت سهامی منتشر کرده و متعاقباً آن را بازخرید می‌کند، سهام خزانه نام دارد (در واقع، شرکت سهام را در خزانه خود نگهداری می‌کند). سهام خزانه شبیه سهام منتشر نشده است، زیرا هیچ‌یک از این دو (سهام خزانه و سهام منتشر نشده) جاری و در دست سهامداران نمی‌باشند. شرکت سهامی بابت سهام خزانه خود سود سهام دریافت نمی‌کند، و همچنین سهام خزانه برای شرکت حق رأی یا حقی برای دریافت دارایی‌ها در زمان تصفیه ایجاد نمی‌کند. تفاوت بین سهام منتشر نشده و سهام خزانه این است که سهام خزانه سهامی است که قبلاً منتشر گردیده اما مجدداً توسط خود شرکت خریداری شده است.

نکته سهام خزانه، سهامی است که منتشر شده ولی جاری و در دست سهامداران نمی‌باشد.

خرید سهام خزانه، دارایی‌ها و حقوق صاحبان سهام شرکت را کاهش می‌دهد. با خرید سهام خزانه، اندازه شرکت در ترازنامه کاهش می‌یابد. حساب سهام خزانه، دارای مانده بدهکار است و همان‌طور که می‌دانید این مانده مخالف مانده سایر حسابهای حقوق صاحبان سهام می‌باشد. بنابراین، سهام خزانه یک حساب متقابل (کاهنده) برای حقوق صاحبان سهام به حساب می‌آید.

برای حسابداری سهام خزانه دو روش مرسوم تحت عناوین روش بهای تمام شده و روش ارزش اسمی وجود دارد. در ادامه به تشریح هر یک از این دو روش می‌پردازیم.

۱. خرس، و نگهداری سهام شرکت توسط همان شرکت در قانون تجارت ایران ممنوع گردیده است. بنابراین در ایران شرکت‌ها نمی‌توانند سهام خود را خزانه کنند.

روش بهای تمام شده (رویکرد یکا مبادله‌ای)

در روش بهای تمام شده، سهام خزانه فله‌ای در نظر گرفته می‌شود که انتظار می‌رود به زودی تغییر موقت بدهد (فروش رسد).

خرید سهام خزانه

در هنگام تحصیل سهام باید مبلغ پرداختی بابت بازخرید سهام به بدهکار یک حساب کاهنده حقوق صاحبان سهام یعنی حساب سهام خزانه منظور شود:

xxx

سهام خزانه

xxx

وجوه نقد

مانده حسابهای ایجاد شده در زمان انتشار سهام (یعنی سهام عادی و صرف سهام) با بازخرید سهام، بدون تغییر باقی خواهد ماند. فرض کنید حقوق صاحبان سهام شرکت سهامی نور، قبل از بازخرید سهام به شرح زیر است:

حقوق صاحبان سهام قبل از خرید سهام خزانه

۸,۰۰۰ ریال	سرمایه پرداخت شده:
۱۲,۰۰۰	سهام عادی ۱ ریالی، ۱۰,۰۰۰ سهم مجاز که ۸,۰۰۰ سهم آن به قیمت ۲/۵ ریال منتشر شده است
۲۰,۰۰۰	صرف سهام - عادی
۱۴,۶۰۰	جمع سرمایه پرداخت شده
۳۴,۶۰۰ ریال	سود انباشته
	جمع حقوق صاحبان سهام

در تاریخ ۲۲ بهمن، شرکت سهامی نور ۱,۰۰۰ سهم عادی ۱ ریالی خود را به قیمت هر سهم ۷/۵ ریال خریداری می‌کند. ثبت این بازخرید سهام، چنین است:

۲۲ بهمن.	سهام خزانه، عادی (۷/۵ ریال x ۱,۰۰۰)	۷,۵۰۰	وجوه نقد	۷,۵۰۰

ثبت خرید ۱,۰۰۰ سهم از سهام خود شرکت به قیمت هر سهم ۷/۵ ریال.

سهام خزانه بدون توجه به ارزش اسمی سهام، به بهای تمام شده ثبت می‌شود. حساب سهام خزانه در ترازنامه به روش بهای تمام شده، بعد از سود انباشته گزارش می‌گردد و مانده آن از مجموع سرمایه پرداخت شده و سود انباشته کسر می‌شود.

حقوق صاحبان سهام پس از خرید سهام خزانه

۸,۰۰۰ ریال	سرمایه پرداخت شده:
۱۲,۰۰۰	سهام عادی ۱ ریالی، ۱۰,۰۰۰ سهم مجاز، ۸,۰۰۰ سهم منتشر شده، ۷,۰۰۰ سهم در دست سهامداران
۲۰,۰۰۰	صرف سهام - عادی
۱۴,۶۰۰	سرمایه پرداخت شده
۳۴,۶۰۰	سود انباشته
(۷,۵۰۰)	جمع فرعی
۲۷,۱۰۰ ریال	کسر می‌شود: سهام خزانه (۱,۰۰۰ سهم به بهای تمام شده)
	جمع حقوق صاحبان سهام

خرید سهام خزانه، تعداد سهام منتشر شده را کاهش نمی‌دهد، ولی تعداد سهام در دست سهامداران (سهام جاری) را از ۸,۰۰۰ سهم به ۷,۰۰۰ سهم کاهش می‌دهد. برای محاسبه تعداد سهام موجود در دست سهامداران، باید تعداد سهام خزانه (۱,۰۰۰ سهم) را از سهام منتشر شده (۸,۰۰۰ سهم) کسر نمود. گزارش تعداد سهام در دست سهامداران (سهام جاری) در ترازنامه از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا فقط سهام در دست سهامداران حق رأی دارند، سود سهام دریافت می‌کنند و در صورت تصفیه شرکت از دارایی‌های شرکت دریافت خواهند کرد.

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، در این روش حسابهای سهام عادی، صرف سهام، و سود انباشته بی‌تغییر باقی می‌مانند. اما جمع حقوق صاحبان سهام، معادل بهای تمام شده سهام خزانه، کاهش می‌یابد.

شرکت مینو، ۱۰۰,۰۰۰ سهم عادی ۱۰ ریالی منتشر می‌نماید. زمانی که قیمت بازار هر سهم ۱۵ ریال است، شرکت ۱۰٪ سود سهمی توزیع می‌کند. بعد از مدتی شرکت ۵۰۰ سهم از سهام خود را به قیمت هر سهم ۲۰ ریال بازخرید می‌نماید. با توجه به اطلاعات فوق، مانده سهام عادی چند ریال است؟

تمرین
کوئزه

جواب: ۱,۱۰۰,۰۰۰ ریال

$$۱,۱۰۰,۰۰۰ \text{ ریال} = (۱۰ \times ۱۰۰,۰۰۰ \times ۱۰\%) + ۱,۰۰۰,۰۰۰ \text{ ریال} = ۱۰ \text{ ریال} \times ۱۰۰,۰۰۰ \text{ سهم}$$

سهام خزانه در محاسبه مورد استفاده قرار نمی‌گیرد زیرا اثری بر سهام عادی ندارد.

در مبادلات سهام خزانه باید مجموعه‌ای از اصول اخلاقی و ابعاد حقوقی رعایت شوند. شرکتی که سهام خود را بازخرید می‌کند، باید نهایت دقت خود را در افشای کامل و صحیح اطلاعات به کار گیرد. در غیر این صورت، ممکن است سهامداری که سهام خود را به شرکت فروخته، ادعا نماید فریب شرکت را خورده و سهام را بسیار ارزان فروخته است. چه اتفاقی می‌افتد اگر شرکتی تعدادی از سهام خود را به قیمت هر سهم ۱,۷۰۰ ریال بازخرید کند و فردای آن روز اعلام کند به علت دستیابی به یک نوع تکنولوژی، میلیاردها ریال سود در فعالیتهای تجاری جدید به وجود خواهد آمد؟

توقف
تفکر

جواب:

با اعلام این خبر، بی‌شک قیمت بازار سهام شرکت افزایش خواهد یافت. چنانچه ثابت شود مدیریت این اطلاعات را عمدآگزارش ننموده، سهامدار می‌تواند نزد دادگاه علیه شرکت اقدام دعوی کند. احتمالاً سهامدار ادعا خواهد کرد در صورت موجود بودن این اطلاعات، وی سهام شرکت را تا زمان افزایش قیمت نگهداری می‌نمود. شرکتها می‌کوشند تا از بروز چنین وضعیتهایی اجتناب کنند.

فروش سهام خزانه

فروش سهام خزانه به بهای تمام شده. سهام خزانه می تواند به هر قیمتی که بین شرکت و خریدار مورد توافق قرار گیرد به فروش رسد. اگر سهام خزانه به همان قیمتی که شرکت سهامی آن را خریداری کرده، به فروش رسد، این مبادله را با بدهکار کردن وجوه نقد و بستانکار نمودن سهام خزانه معادل همان مبلغ، ثبت می کنیم.

فروش سهام خزانه به مبلغی بیش از بهای تمام شده. اگر قیمت فروش سهام خزانه بیشتر از بهای تمام شده تحصیل آن باشد، مبلغ اختلاف در بستانکار حساب سرمایه پرداخت شده حاصل از مبادلات سهام خزانه (صرف مبادلات سهام خزانه)^۱ ثبت می شود. فرض کنید شرکت سهامی نور در ۷ اسفند ۲۰۰ سهم از سهام خزانه خود را به مبلغ هر سهم ۹ ریال مجدداً به فروش می رساند. ثبت این فروش، چنین است:

۱,۸۰۰	۷ اسفند. وجوه نقد (۹ ریال × ۲۰۰)
۱,۵۰۰	سهام خزانه، عادی (۷/۵ ریال بهای تمام شده خرید هر سهم × ۲۰۰)
۳۰۰	صرف مبادلات سهام خزانه

ثبت فروش ۲۰۰ سهم از سهام خزانه به قیمت هر سهم ۹ ریال.

حساب صرف مبادلات سهام خزانه به همراه سایر حسابهای سرمایه پرداخت شده در ترازنامه بلافاصله پس از حسابهای سهام عادی و صرف سهام گزارش می شود.

فروش سهام خزانه به مبلغی کمتر از بهای تمام شده. زمانی که قیمت فروش مجدداً، کمتر از بهای تمام شده است، اگر نظیر مثال ما، حساب صرف مبادلات سهام خزانه دارای مانده بستانکار باشد، اختلاف بین قیمت فروش مجدد و بهای تمام شده در بدهکار حساب صرف مبادلات سهام خزانه ثبت می شود. اما اگر تفاوت بین قیمت فروش مجدد و بهای تمام شده بیشتر از مانده بستانکار حساب صرف مبادلات سهام خزانه باشد، یا اینکه مانده حساب صرف مبادلات سهام خزانه صفر باشد، شرکت به میزان مبلغ باقی مانده، سود انباشته را بدهکار می کند. مثلاً شرکت سهامی نور در ۲۳ اسفند فروش ۴۰۰ سهم دیگر از سهام خزانه خود به قیمت هر سهم ۵ ریال را چنین ثبت می نماید:

۲,۰۰۰	۲۳ اسفند. وجوه نقد (۵ ریال × ۴۰۰)
۳۰۰	صرف مبادلات سهام خزانه
۷۰۰	سود انباشته

سهام خزانه، عادی (۷/۵ ریال بهای تمام شده خرید هر سهم × ۴۰۰) ۳,۰۰۰
 ثبت فروش ۴۰۰ سهم از سهام خزانه به قیمت هر سهم ۵ ریال.

صرف مبادلات سهام خزانه فقط ۳۰۰ ریال بدهکار می شود زیرا این حساب معادل همین مبلغ مانده بستانکار داشت (مثال قبل، که در آن سهام خزانه به مبلغی بیش از بهای تمام شده فروخته شد را ملاحظه کنید). ۷۰۰ ریال باقی مانده در بدهکار سود انباشته ثبت می شود.

روش بهای تمام شده نزدیکی زیادی به مفهوم بک مبادله‌ای دارد. طبق این مفهوم، از آنجا که شرکت به عنوان واسطه بین دو سهامدار عمل می‌کند، طبقه‌بندی حقوق صاحبان سهام نباید تغییر کند. در واقع تنها انتقالی بین دو سهامدار صورت گرفته و بدان دلیل مانده اولیه حسابهای سرمایه‌های سرمایه‌ی باقی می‌ماند. استفاده از این روش هنگامی که شرکت سهام خود را به دلیلی غیر از ابطال تحصیل نموده و یا برنامه‌ای برای ابطال وجود ندارد، با بیشترین اقبال مواجه است. در عمل به سبب سهولت روش بهای تمام شده، استفاده از این روش بیش از سایر روش‌ها رواج دارد.

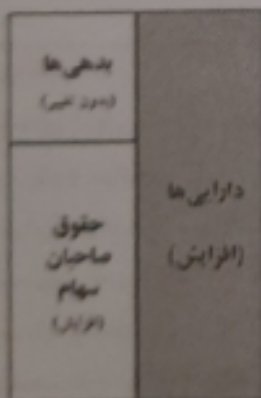
(۱) خرید ۱,۵۰۰ سهم عادی ۵ ریالی خزانه به قیمت هر سهم ۱۵ ریال را ثبت کنید. (۲) فروش ۵۰۰ سهم از این سهام خزانه به قیمت هر سهم ۲۰ ریال ثبت نمایید. (۳) فروش ۱,۰۰۰ سهم باقی مانده به قیمت هر سهم ۱۲ ریال را ثبت کنید.

جواب:

۲۲,۵۰۰	(۱) سهام خزانه، عادی (۱۵ ریال × ۱,۵۰۰)
۲۲,۵۰۰	وجوه نقد
۱۰,۰۰۰	(۲) وجوه نقد (۲۰ ریال × ۵۰۰)
۷,۵۰۰	سهام خزانه، عادی
۲,۵۰۰	صرف مبادلات سهام خزانه
۱۲,۰۰۰	(۳) وجوه نقد (۱۲ ریال × ۱,۰۰۰)
۲,۵۰۰	صرف مبادلات سهام خزانه
۵۰۰	سود انباشته
۱۵,۰۰۰	سهام خزانه، عادی

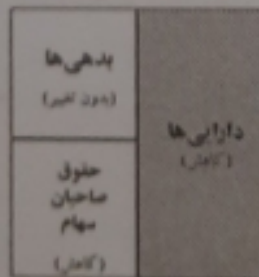
تعیین کوتاه

شرکت بزرگتر می‌شود

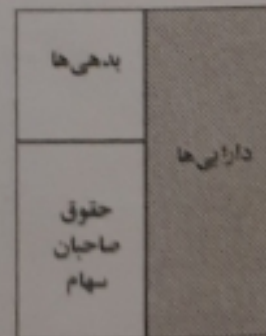

۱. شرکت پس از فروش مجدد سهام خود

شرکت کوچکتر می‌شود

۲. شرکت پس از بازخرید سهام خود

۱. شرکت قبل از بازخرید سهام خود

روش بهای تمام شده نزدیکی زیادی به مفهوم یک مبادله‌ای دارد. طبق این مفهوم، از آنجا که شرکت به عنوان واسطه بین دو سهامدار عمل می‌کند، طبقه‌بندی حقوق صاحبان سهام نباید تغییر کند. در واقع تنها انتقالی بین دو سهامدار صورت گرفته و بدان دلیل مانده اولیه حسابهای سرمایه بی‌تغییر باقی می‌ماند. استفاده از این روش هنگامی که شرکت سهام خود را به دلیلی غیر از ابطال تحصیل نموده و یا برنامه‌ای برای ابطال وجود ندارد، با بیشترین اقبال مواجه است. در عمل به سبب سهولت روش بهای تمام شده، استفاده از این روش بیش از سایر روش‌ها رواج دارد.

(۱) خرید ۱,۵۰۰ سهم عادی ۵ ریالی خزانه به قیمت هر سهم ۱۵ ریال را ثبت کنید. (۲) فروش ۵۰۰ سهم از این سهام خزانه به قیمت هر سهم ۲۰ ریال را ثبت نمایید. (۳) فروش ۱,۰۰۰ سهم باقی مانده به قیمت هر سهم ۱۲ ریال را ثبت کنید.

جواب:

	۲۲,۵۰۰	(۱) سهام خزانه، عادی (۱۵ ریال × ۱,۵۰۰)
۲۲,۵۰۰		وجوه نقد
	۱۰,۰۰۰	(۲) وجوه نقد (۲۰ ریال × ۵۰۰)
۷,۵۰۰		سهام خزانه، عادی
۲,۵۰۰		صرف مبادلات سهام خزانه
	۱۲,۰۰۰	(۳) وجوه نقد (۱۲ ریال × ۱,۰۰۰)
	۲,۵۰۰	صرف مبادلات سهام خزانه
	۵۰۰	سود انباشته
۱۵,۰۰۰		سهام خزانه، عادی

تعیین کوتاه

شرکت بزرگتر می‌شود

بدهی‌ها (دون تمبر)	دارایی‌ها (المزایین)
حقوق صاحبان سهام (المزایین)	

۳. شرکت پس از فروش مجدد سهام خود

شرکت کوچکتر می‌شود

بدهی‌ها (دون تمبر)	دارایی‌ها (کامش)
حقوق صاحبان سهام (کامش)	

۲. شرکت پس از بازخرید سهام خود

بدهی‌ها

بدهی‌ها	دارایی‌ها
حقوق صاحبان سهام	

۱. شرکت قبل از بازخرید سهام خود

روش ارزش اسمی (رویکرد دو مبادله‌ای)

در این روش سهام خزانه و صدور مجدد آن را دو مبادله مستقل و غیر مرتبط در نظر می‌گیریم: (۱) تحصیل سهام خزانه به عنوان بازخرید سهام در نظر گرفته شده و (۲) فروش مجدد آن همانند فروش اولیه سهام ثبت می‌شود.

خرید سهام خزانه

در زمان تحصیل سهام خزانه، حساب سهام خزانه معادل ارزش اسمی (ارزش اظهار شده) سهام تحصیل شده و حساب صرف سهام به تناسب مبلغ مازاد بر ارزش اسمی که هنگام صدور اولیه سهام دریافت شده است، بدهکار می‌گردد. در مقابل وجوه نقد معادل مبلغ پرداخت شده بستانکار می‌شود. اگر مبلغ پرداختی برای تحصیل سهام بیش از مبلغ دریافت شده اولیه باشد، حساب سود انباشته معادل اختلاف، بدهکار می‌شود. حال اگر مبلغ پرداختی برای تحصیل سهام کمتر از مبلغ دریافت شده اولیه باشد، اختلاف به "صرف مبادلات سهام خزانه" بستانکار می‌گردد همان‌طور که مشخص است این مبادله نظیر ابطال سهام تلقی می‌شود با این تفاوت که به جای حساب سهام (عادی یا ممتاز)، حساب سهام خزانه بدهکار می‌گردد.

چنانچه در مثال شرکت نور (مثال قبل) برای حسابداری سهام خزانه از روش ارزش اسمی استفاده می‌شد، ثبت بازخرید سهام به شرح زیر می‌بود:

۱,۰۰۰	۲۲ بهمن. سهام خزانه، عادی (۱ ریال × ۱,۰۰۰)
۱,۵۰۰	صرف سهام عادی [(۱ ریال - ۲/۵ ریال) × ۱,۰۰۰]
۵,۰۰۰	سود انباشته
۷,۵۰۰	وجوه نقد

حساب سهام خزانه در ترازنامه در روش ارزش اسمی به عنوان کاهنده حساب سهام عادی گزارش می‌شود:

حقوق صاحبان سهام پس از خرید سهام خزانه (روش ارزش اسمی)

سرمایه پرداخت شده:	
۸,۰۰۰ ریال	سهام عادی ۱ ریالی، ۱۰,۰۰۰ سهم مجاز، ۸,۰۰۰ سهم منتشر شده، ۷,۰۰۰ سهم در دست سهامداران
۱,۰۰۰	کسر می‌شود: سهام خزانه
۷,۰۰۰	سهام عادی در دست سهامداران (جاری)
۱۰,۵۰۰	صرف سهام - عادی (۱,۵۰۰ - ۱۲,۰۰۰)
۱۷,۵۰۰	سرمایه پرداخت شده
۹,۶۰۰	سود انباشته (۵,۰۰۰ - ۱۲,۶۰۰)
۲۷,۱۰۰ ریال	جمع حقوق صاحبان سهام

در روش ارزش اسمی همانطور که مشاهده می‌کنید، برخلاف روش بهای تمام شده، بر اثر خرید سهام خزانه علاوه بر جمع حقوق صاحبان سهام، اجزای آن (یعنی سهام عادی، صرف سهام، و سود انباشته) نیز تغییر می‌کنند.

فروش سهام خزانه

فروش سهام خزانه به ارزش اسمی. اگر سهام خزانه به ارزش اسمی به فروش رسد، ما این مبادله را با بدهکار کردن وجوه نقد و بستانکار نمودن سهام خزانه معادل ارزش اسمی سهام، ثبت می‌کنیم.

فروش سهام خزانه به مبلغی بیش از ارزش اسمی. در صورت فروش سهام خزانه، مازاد قیمت فروش بر ارزش اسمی به بستانکار صرف سهام عادی منظور می‌گردد. فرض کنید شرکت سهامی نور در ۱۷ اسفند ۲۰۰ سهم از سهام خزانه خود را به مبلغ هر سهم ۹ ریال مجدداً به فروش می‌رساند. ثبت این فروش چنین است:

۱۷ اسفند. وجوه نقد (۹ ریال × ۲۰۰) ۱,۸۰۰

سهام خزانه، عادی (۱ ریال ارزش اسمی هر سهم × ۲۰۰) ۲۰۰

صرف سهام عادی ۱,۶۰۰

فروش سهام خزانه به مبلغی کمتر از ارزش اسمی. در صورت فروش سهام خزانه به مبلغی کمتر از ارزش اسمی مابه‌التفاوت بین قیمت فروش بر ارزش اسمی به بدهکار سود انباشته و نه کسر سهام عادی منظور می‌شود. مثلاً شرکت سهامی نور در ۲۳ اسفند، فروش ۴۰۰ سهم دیگر از سهام خزانه خود به قیمت هر سهم ۰/۷۵ ریال را چنین ثبت می‌نماید:

۲۳ اسفند. وجوه نقد (۰/۷۵ ریال × ۴۰۰) ۳۰۰

سود انباشته ۱۰۰

سهام خزانه، عادی (۱ ریال ارزش اسمی هر سهم × ۴۰۰) ۴۰۰

مسئله‌ای برای هرور نیم فصل

شرکت سهامی شادنوش، حقوق صاحبان سهام زیر را گزارش کرده است:

حقوق صاحبان سهام	(به میلیون)
سهام ممتاز ۱,۰۰۰ ریالی، ۱۰ میلیون سهم مجاز که منتشر نشده است	— ریال
سهام عادی ۸۰ ریالی، ۳۰ میلیون سهم مجاز که	
۱۳ میلیون سهم آن منتشر شده است	۱,۰۴۰
صرف سهام	۲,۹۹۰
سود تابانته	۵,۵۸۰
	۹,۶۱۰
کسر می‌شود: سهام خزانه به بهای تمام شده (۱,۹۱۹,۰۰۰ سهم عادی)	۵۳۷/۳۲
	۹,۰۷۲/۶۸ ریال

مطلوبست

۱. میانگین قیمت انتشار هر سهم عادی چقدر بوده است؟
۲. انتشار ۱,۲۰۰ سهم عادی به قیمت هر سهم ۴۰۰ ریال را در دفتر روزنامه ثبت کنید.
۳. چه تعداد از سهام عادی شرکت شادنوش، جاری (در دست سهامداران) است؟
۴. پس از تجزیه هر سهم به سه سهم سهام عادی، سهام جاری شرکت چه تعداد خواهد بود؟
۵. اعلام سود سهامی راهگامی که قیمت بازار هر سهم ۳۰۰ ریال است، در دفتر روزنامه ثبت کنید. در این ارتباط هر یک از سودهای سهمی زیر مستقل از یکدیگر می‌باشند:
  - الف) شادنوش یک سود سهمی عادی ۱۰ درصدی برای سهام جاری محاسبه شده در بند ۳ فوق اعلام می‌کند.
  - ب) شادنوش یک سود سهمی عادی ۱۰۰ درصدی برای سهام جاری محاسبه شده در بند ۳ فوق اعلام می‌کند.
  - ج) مبادلات سهام خزانه زیر را با فرض اینکه به ترتیب ارائه شده اتفاق افتاده‌اند، در دفتر روزنامه ثبت کنید. شرکت برای حسابداری سهام خزانه از روش بهای تمام شده استفاده می‌کند.
    - الف) شادنوش ۵۰۰ سهم خزانه را به قیمت هر سهم ۸۰۰ ریال خریداری می‌کند.
    - ب) شادنوش ۱۰۰ سهم خزانه را به قیمت هر سهم ۹۰۰ ریال می‌فروشد.
    - ج) شادنوش ۱۰۰ سهم خزانه را به قیمت هر سهم ۵۰۰ ریال می‌فروشد.

حل مسأله

۱. میانگین قیمت انتشار هر سهم عادی ۳۱۰ ریال بوده است.

$$[۳۱۰ \text{ ریال} = ۱۳,۰۰۰,۰۰۰ \text{ سهم} + (۲,۹۹۰,۰۰۰,۰۰۰ \text{ ریال} + ۱,۰۲۰,۰۰۰,۰۰۰ \text{ ریال})]$$

۲۸۰,۰۰۰

۲. وجوه نقد (۴۰۰ ریال $\times$ ۱,۲۰۰ سهم)

۹۰,۰۰۰

سهام عادی

۳۸۲,۰۰۰

صرف سهام عادی

۳. ۱۱,۰۸۱,۰۰۰ سهم جاری = ۱,۹۱۹,۰۰۰ سهم خزانه - ۱۳,۰۰۰,۰۰۰ سهم منتشره

۴. سهام جاری پس از تجزیه هر سهم به سه سهم = $۳ \times ۱۱,۰۸۱,۰۰۰ = ۳۳,۲۴۳,۰۰۰$ سهم جاری

۳۳۲,۲۴۰,۰۰۰

۵. الف. سود انباشته (۳۰۰ ریال $\times$ ۱۰٪ $\times$ ۱۱,۰۸۱,۰۰۰ سهم)

۸۸۶,۲۸۰,۰۰۰

سود سهمی عادی قابل توزیع

۲۲۳,۷۸۲,۰۰۰

صرف سهام

ثبت اعلام سود سهمی عادی ۱۰ درصدی.

۸۸۶,۲۸۰,۰۰۰

ب. سود انباشته (۸۰ ریال $\times$ ۱۱,۰۸۱,۰۰۰ سهم)

۸۸۶,۲۸۰,۰۰۰

سود سهمی عادی قابل توزیع

ثبت اعلام سود سهمی عادی ۱۰۰ درصدی.

۴۰۰,۰۰۰

ج. الف. سهام خزانه (۸۰۰ ریال $\times$ ۵۰۰ سهم)

۴۰۰,۰۰۰

وجوه نقد

ثبت خرید ۵۰۰ سهم خزانه به قیمت هر سهم ۸۰۰ ریال.

۹۰,۰۰۰

ب. وجوه نقد (۹۰۰ ریال $\times$ ۱۰۰ سهم)

۸۰,۰۰۰

سهام خزانه (۸۰۰ ریال $\times$ ۱۰۰ سهم)

۱۰,۰۰۰

صرف مبادلات سهام خزانه

ثبت فروش ۱۰۰ سهم از سهام خزانه به قیمت هر سهم ۹۰۰ ریال.

۵۰,۰۰۰

ج. وجوه نقد (۵۰۰ ریال $\times$ ۱۰۰ سهم)

۱۰,۰۰۰

صرف مبادلات سهام خزانه (مانده مبادله ب)

۲۰,۰۰۰

سود انباشته

۸۰,۰۰۰

سهام خزانه (۸۰۰ ریال $\times$ ۱۰۰ سهم)

ثبت فروش ۱۰۰ سهم از سهام خزانه به قیمت هر سهم ۵۰۰ ریال.